

УДК 347.1

В. К. АНТОШКІНА

*Валерія Костянтинівна Антошкіна, кандидат
юридичних наук, доцент ДВНЗ «Університет бан-
ківської справи»*

ПРАВОВА ПРИРОДА РЕЗУЛЬТАТІВ ТЛУМАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Конкретизація норм права забезпечується, як відомо, у процесі правотворчості й правозастосування. У результаті конкретизації стає можливою максимальна визначеність і повнота сенсу правових норм, засобів тлумачення, деталізації, уточнення і розвитку окремих елементів норм для точного і повного правового регулювання.

Проблеми тлумачення правових норм висвітлювались у працях вітчизняних і зарубіжних науковців ще з радянських часів, зокрема, таких, як: С. С. Алексєєв, У. Бернам, Є. В. Васьковський, О. Б. Венгер, М. О. Власенко, Ю. Л. Власов, М. М. Вопленко, О. В. Капліна, М. М. Коркунов, П. О. Недбайло, А. С. Піголкин, П. М. Рабінович, Б. Спасов, А. О. Селіванов, І. Д. Сліденко, В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, Г. О. Христова, О. Ф. Черданцев, Ю. С. Шемшученко, Г. Ф. Шершеневич та ін. Проте питання визначення результату тлумачення остаточно не вирішено і потребує подальшого дослідження.

Від результатів тлумачення цивільно-правових норм багато в чому залежить практика правозастосування. У ході застосування загальні норми перекладаються мовою конкретніших висловлювань, що не викликають сумніву про відношення даної цивільно-правової норми саме до ситуації, що юридично вирішується¹.

Результат тлумачення в процесі правозастосування цивільно-правових норм чинить чималий вплив на правильність вирішення справи по суті. Так С. В. Прийма зазначає, що тлумачення буде справедливим у тому разі, якщо справедливими будуть три його складові: інтерпретаційний процес, його результат і юридичний матеріал, що підлягає тлумаченню².

Одним із критеріїв оцінки результату тлумачення він визначає принцип його зрозумілості, який пропонує розуміти як засаду, що відображає якість роз'яснення і визначається як вимога виключення суперечностей і різних тлумачень і тих самих нормативних положень, а також установлення однозначного розуміння сенсу інтерпретованої норми та чіткого визначення способу поведінки її адресата. У цілому принцип зрозумілості результатів тлумачення відображає якість роз'яснення і вимагає виключення всіх суперечностей і різних тлумачень одних нормативних положень, а також полягає в установленні однозначного розуміння сенсу інтерпретованої норми та в чіткому визначенні способу поведінки її адресата³.

Результати тлумачення правових норм залежно від певної структури конкретної соціальної умови та суб'єктів тлумачення поділяються на певні види. Так, залежно від структури конкретних соціальних умов правові норми тлумачаться виконавцями у вигляді її буквального і небуквального тлумачення. Буквальне тлумачення (адекватне) – вид розуміння результату тлумачення правових норм, коли правозастосовувач вважає, що зміст норми права, зміст, вкладений в неї законодавцем, збігається з її мовним та текстуальним викладом⁴.

Результат тлумачення розрізняється залежно від його видів (*табл. 1*).

Слід зазначити, що не існує єдиної думки стосовно визначеності правової природи результату тлумачення за його видами. Так, наприклад, Є. Б. Абдрасулов вважає, що результати наукового тлумачення можуть бути обов'язковими для всіх суб'єктів правозастосування, можуть бути джерелом права⁵.

В. В. Лазарев, Д. М. Михайлович, Г. Н. Надежін дійшли висновку, що доктринальне тлумачення («за змістом») за формою може бути як офіційним, так і неофіційним⁶, а Д. А. Басангов – що рішення Конституційного Суду РФ є джерелами доктринального конституційного тлумачення, результатом наукового тлумачення⁷.

М. В. Вітрук під правовими позиціями Конституційного Суду розуміє «правові висновки загального характеру Конституційного Суду РФ як результат тлумачення Судом Конституції РФ та виявлення ним конституційного змісту положень законів та інших нормативних актів у межах компетенції Конституційного Суду, які знімають конституційну невизначеність та служать правовою основою для підсумкових рішень Конституційного Суду РФ»⁸.

Таблиця 1

Правова природа результату тлумачення залежно від його видів

Вид та форма тлумачення	Результат тлумачення
З'ясування	направлений «усередину» суб'єкта тлумачення
Роз'яснення	направлений суб'єктом тлумачення «зовні»
Офіційне тлумачення	має загальнообов'язкову силу для всіх суб'єктів права
Офіційне нормативне тлумачення	закріплюється у спеціальному інтерпретаційному акті, який має загальнообов'язкову силу
Офіційне казуальне тлумачення	закріплюється в мотивувальній і резолютивній частинах правозастосовного акта
Неофіційне тлумачення	може бути закріплений у письмовій формі, але обов'язкової сили не має, не має загальнозначущого характеру
Професійне тлумачення	здійснюване прокурором або адвокатом у судовому процесі – його результати не обов'язкові для суду
Доктринальне тлумачення	публікуються в спеціальних збірниках, що містять науково-практичні коментарі цивільного законодавства, якими користуються практичні працівники в правозастосовній діяльності
Тлумачення за обсягом	буквальний, обмежувальний та розширювальний

Щодо обов'язковості результатів певного виду тлумачення теж не можна зробити однозначний висновок. Як слушно зазначає О. Г. Панчак, необов'язковий результат доктринального тлумачення з часом може стати обов'язковим, наприклад, через включення його до рішення Конституційного Суду України, інші законодавчі і судові інтерпретаційні акти⁹. Так наукові тлумачення знайшли своє відображення в постанові Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 14 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» включені окремі положення професійного тлумачення В. А. Мисливого, у постанову Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» – Ю. В. Бауліна.

Н. Н. Воппенко доходить висновку, що офіційне тлумачення є невід'ємною складовою частиною самої тлумаченої норми. Це висловлювання викликало низку заперечень у різних авторів. Так, П. Е. Недбайло писав: «Визнання тлумачення частиною норми, від кого б воно не виходило, відкриває можливість для зміни змісту норми шляхом тлумачення, що може привести до довільних дій в процесі їх здійснення»¹⁰.

В аспекті викладеного слушно можна вважати думку О. В. Капліної, що результати тлумачення повинні зводитися до виявлення волі законодавця, вираженої у словесних формулюваннях закону або іншого нормативно-правового акта. Інакше створюється можливість відходу від дійсного змісту норми права під тим приводом, що справжні наміри її творця були іншими¹¹.

Само поняття тлумачення трактується як результат розумового процесу, виражений у сукупності суджень, в яких розкривається зміст тлумачених норм. Даний зміст також вживається, коли йдеться про поширювальне, обмежувальне або буквальне тлумачення, про правильне й неправильне тлумачення. Тут по суті справи дається характеристика результату тлумачення з певних позицій: у першому випадку – з точки зору його відповідності тексту, реальному вислову норми, у другому – з точки зору відповідності отриманого результату загально визначеним правилам тлумачення.

Усі використовувані прийоми тлумачення повинні мати певний результат: розкриття і зміст конкретної правової норми, а також фіксування її в свідомості конкретного правозастосувача як ланцюг суджень про правову норму, що утворює в сукупності індивідуальне розуміння норми в правових нормах.

Багато дослідників результатом тлумачення цивільної норми права вважають її повну ясність і точність, відсутність подвійного сенсу, тобто між «духом» і «буквою» закону не повинно бути розбіжностей, між сенсом норми і її словесним вираженням не повинно бути відмінностей.

Так А. В. Осіпов¹², М. С. Кельман та О. Г. Мурашин¹³ вважають, що результатом тлумачення повинна бути однозначність і повна ясність змісту норми права. Особливість тлумачення за обсягом обумовлена його зв'язком з кінцевим результатом з'ясування й роз'яснення змісту правових норм, від яких залежить практичний ефект тлумачення. Використання цих способів тлумачення обумовлює обсяг тлумачення. Тлумачення за обсягом – це з'ясування співвідношення буквального тексту і дійсного змісту юридичних норм.

Отже, результат тлумачення – з'ясування справжнього змісту, закріпленого в письмових правових актах. Проте сенс, зміст норми далеко не завжди збігається з її текстуальним виразом. Єдність мови й мислення, слова й поняття не означає їхньої тотожності. Тому для юридичної практики важливе значення має розмежування видів тлумачення за обсягом.

У загальній теорії права залежно від результатів тлумачення розрізняють буквальне (адекватне), розширювальне або розповсюджувальне, обмежувальне тлумачення норми права¹⁴. Найчастіше воля законодавця з'ясовується в точному сенсі з текстом норми. Іншими словами, словесне вираження норми і її дійсний сенс повинні збігатися. Тоді говорять: «дух» і «буква» закону не розходяться, збігаються.

На думку О. В. Зайчука та Н. М. Оніщенко, на основі результатів текстуального аналізу в сукупності з іншими прийомами тлумачення інтерпретатор робить висновок: чи розуміти словесний вираз норми буквально, обмежувати або поширювати її зміст. У даному випадку йдеться про обсяг словесного формулювання норми, про можливість її розширення або звуження. Процес тлумачення за обсягом є логічним продовженням і звершенням усвідомлення змісту норми права, одним із результатів тлумачення в їх сукупності¹⁵.

Як правило, результат тлумачення повинен бути буквальноним (адекватним), коли дійсний зміст нормативного акта (воля законодавця) і буквальный текст повністю збігаються один з одним, тобто використання всієї сукупності способів тлумачення дає практично той же результат, що й початкове (граматичне, мовне) тлумачення тексту закону.

Результатом тлумачення правових норм має бути визначеність («так», «ні»), а не двозначність («і так, і ні») у висновках того, хто тлумачить зміст юридичних норм. Результати тлумачення не можуть виходити за межі норми, яка тлумачиться. Тлумачення, як правило, становить тільки конкретизуюче судження про норму права, але не новий нормативний припис.

Тлумачення норм права за обсягом їх правового змісту – завершальний етап (результат) тлумачення значення і змісту норм права, що настає після застосування способів тлумачення і полягає у встановленні ступеня відповідності змісту правової норми її текстовому оформленню і вираженню, у з'ясуванні співвідношення буквального значення юридичного тексту («букви» закону) і дійсного змісту юридичних норм («духу» закону)¹⁶.

Правильні висновки за результатами монографічного дослідження з даної тематики робить Ю. Л. Власов, який вважає, що пізнання дійсного змісту правових норм здійснюється за допомогою прийомів пізнання, об'єднаних за спільністю ознак і рис у способи тлумачення. Результатом з'ясування є висновки, які суб'єкт зробив у процесі з'ясування норми права за допомогою всієї сукупності способів тлумачення, що адекватні дійсному змісту норми права й відповідають критеріям істинності та правильності результату тлумачення. Результат тлумачення має бути завжди адекватний дійсному змісту, який уклад законодавець у правову норму при її виданні. Класифікувати можна лише висновки про дійсний зміст норми, отримані із застосуванням усієї сукупності способів з'ясування, порівняно з висновками, що впливають тільки з мовного тлумачення цієї норми (адекватні, розширені й обмежені). Критерієм адекватності отриманого результату з'ясування змісту норми права волі законодавця, яка виражена у цій нормі, є загальнолюдська практика – безпосередня або у сукупності опосередкованих форм: юридична практика, логічна правильність, досвід мовного спілкування, засоби тлумачення тощо¹⁷.

Водночас результатом тлумачення можна вважати видані в підсумку акти тлумачення або інтерпретаційні акти, які є різновидом правових актів. Правознавці висловлюють різні точки зору відносно природи цих актів:

– акти тлумачення є джерелом права (наприклад, акти тлумачення конституційних норм Конституційним Судом, за думкою групи таких російських учених, як В. Д. Зорькин, Г. А. Гаджієв, Л. В. Лазарєв, Б. С. Ебзєєв та інші¹⁸);

– акти не встановлюють, не змінюють і не відмінюють які-небудь норми права, тому вони не є правотворчими.

Як слушно вважає Л. А. Морозова, акти тлумачення не встановлюють нових правил поведінки, не мають самостійного значення, а діють в єдності з тими актами, в яких містяться тлумачені норми; вони обслуговують ці акти і розділяють їх долю при відміні нормативних правових актів¹⁹. Будучи правовими актами, інтерпретаційні акти публікуються в офіційних джерелах.

На думку В. М. Шафірова та Е. М. Шайхутдінова, інтерпретаційний акт містить результат тлумачення, зокрема, закону, нормативного договору, правового звичаю, юридичного прецеденту, а також окремих принципів і норм, правозастосовних рішень (наприклад, визначення суду про роз'яснення судового рішення)²⁰.

Як правильно зазначає Е. М. Шайхутдінов, інтерпретаційний акт є результатом, що об'єктивувалася, юридично значимих дій, виражений у встановленій формі, видаваний владним органом у передбаченому законом порядку, такий, що містить інтерпретаційні правила загального або індивідуального характеру²¹.

Отже, інтерпретаційні акти – правові акти компетентних державних органів, що містять результат офіційного тлумачення. Передусім вони є правовими актами та володіють всіма їх ознаками. Вони видаються і забезпечуються державою, письмово закріплені, є обов'язковими для реалізації. За ознакою результативності вони відрізняються від інших правових актів. Так, інтерпретаційний акт є результатом тлумачення правових норм, інші акти – результатом іншої правової діяльності: правотворчості або правозастосування, які мають різне призначення, процедуру, нормативне закріплення. Акти тлумачення не підмінюють собою інтерпретаційні акти правотворчості і правозастосування, вони мають додаткове (субсидіарне) значення до цих нормативно-правових і індивідуальних актів.

Інтерпретаційний акт виступає результатом тлумачення правових норм, на відміну від нормативного акта, який є результатом правотворчості або правозастосування. На відміну від нормативного він не містить норми права, а лише їх тлумачить та пояснює. Є залежним від нормативного акта – коли він втрачає юридичну силу, то інтерпретаційний акт теж скасовується. Головна відмінність інтерпретаційного акта від правозастосовного полягає в тому, що він пов'язаний з рішенням конкретної справи, а інтерпретаційний має загальний характер.

Результати тлумачення впливають із закону, є висновками з чинного законодавства і фіксуються в судовій практиці, набуваючи у результаті значення «нормативних положень, що конкретизують закон», які

входять до складу об'єктивного права. Вони можуть бути сформульовані найвищим судовим органом або нижчестоящим судом у конкретній справі. Але рішення, винесене у окремій справі, стає правоположенням лише у тому випадку, якщо воно сприйняте практикою та слугує зразком для винесення ухвал в однорідних справах, своєрідним прецедентом тлумачення²².

Найважливіша риса судової практики у цивільних справах – створення в результаті конкретизації закону прецедентів тлумачення за допомогою формулювання правоположень, які здатні настільки удосконалити законодавство, що можна говорити навіть про правотворчий характер судової практики.

Правоположення як результат конкретизації норм права, у свою чергу, що ґрунтується на тлумаченні норм права, у той же час йде далі, привносячи новий елемент до правозастосовного процесу, чим і відрізняється від судового тлумачення. Супротивники цієї точки зору стверджують, що положення цієї теорії суперечать вказівкам закону. Так, Т. А. Боннер зазначає, що при цьому забувається про обов'язок суду вирішувати цивільні справи на підставі чинного законодавства, а не якихось «правоположень», хоч би й вироблених судовою практикою. Правоположення не можуть створити обов'язкової норми, оскільки такою нормою є сам закон, що інтерпретується²³.

Щодо оцінки результату тлумачення в процесі правозастосування цивільно-правових норм, то тривають постійні суперечки стосовно співвідношення «прецедентів тлумачення» (правоположень) і правових норм. Ряд учених, дотримуючись позиції прирівнювання «прецедентів тлумачення» до правових норм, говорять про те, що у найбільш складних справах у мотивувальній частині судового рішення необхідно посилається не лише на норми закону, а й на акти казуального тлумачення.

Так, О. С. Курильова під правоположенням розуміє «різновид загальних правил застосування, що має відомий ступінь узагальненості, які розповсюджуються на невизначене коло осіб, та застосовуються до певних фактичних складів, що містяться в рішеннях, ухвалах і постановах вищестоящих судів, якщо спір раніше вже був предметом судового розгляду, а також в узагальненій судовій практиці й у керівних роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду СРСР і Пленумів Верховних судів союзних республік»²⁴.

Н. Н. Вопленко вважає, що на рішення судів у конкретних справах у судових постановах посилається можна, а на огляди судової практики, підготовлені відповідними вищестоящими судами, не можна. «Це пояснюється тією обставиною, що огляди судової практики не є джерелом права»²⁵.

З даною думкою погоджується Е. Б. Абдрасулов²⁶. Проте він вважає, що такий же висновок із ще більшою основою можна віднести до постанов судових органів у конкретних справах.

Визнання обов'язковості «правоположень», вироблених у судовій практиці, має на увазі надання судовим постановам нормативного характеру. Отже, тільки загальновизнана практика може бути джерелом права. У юридичній літературі в якості підтвердження обґрунтованості теорії про правоположення наводиться визначення права з точки зору концепції «живого права». У даному контексті право – не те, що записано в законах, а те конкретне майнове й інше задоволення своїх претензій, яке отримує через суд учасник суперечки. Ця концепція вважає, що саме судові рішення і є «живими», тобто реально існуючим правом. У силу цього рішення суду стають правоположеннями в тих випадках, коли набувають обов'язкового характеру. З цієї причини вони забезпечуються авторитетом найвищого судового органу, його можливостями відмінити усі ті рішення, які суперечать цим правоположенням.

Проте на практиці не завжди дотримуються даної точки зору. Так, наприклад, суди нижчих інстанцій, всупереч викладеним правовим позиціям у постанові ВСУ від 21 травня 2012 р. та ч. 1 ст. 3607 ЦПК України, продовжують відмовляти у позові про визнання договору неукладеним на підставі відсутності в переліку ст. 16 ЦК України визначеного позивачем способу захисту²⁷. У той час як постанова ВСУ від 21 травня 2012 р. роз'яснює, що «обмежене тлумачення судом ст. 16 ЦК України суперечить зазначеним положенням та призводить до неправомірної відмови особі в реалізації її права на судовий захист»²⁸.

«Суд не бере до уваги посилення позивача на обґрунтованість його вимог та вважає, що позовна вимога пред'явлена саме у такий спосіб, та саме з таким формулюванням, не підлягає задоволенню, оскільки така не ґрунтується на вимогах Закону, і сама по собі така позовна вимога суперечить принципу захисту цивільних прав та інтересів судом у способи передбачені статтею 16 Цивільного кодексу України»²⁹.

Дані обставини в судовій практиці призводять до того, що Україна знаходиться серед лідерів з кількості скарг до Європейського суду з прав людини. Так, наприклад, у 2012 р. за результатами розгляду справ Європейським судом Україна зайняла четверте місце за кількістю поданих скарг.

Відстеження практики Європейського суду, її узагальнення та застосування в подібних справах знаходить все більше поширення серед юристів. Проте національні суди не завжди враховують рішення Європейського суду, незважаючи на зобов'язання по вжиттю додаткових заходів з метою усунення підстав подання до Європейського суду аналогічних заяв проти України в майбутньому. Так, Цивільний процесуальний кодекс України передбачає, що «Верховний Суд України переглядає судові рішення на підставах встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом». Верховний Суд України прийняв ряд постанов Пленуму, в яких дається роз'яснення судам загальної юрисдикції про необхідність застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і рішення Європейського суду як джерела права. Так, у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист честі і гідності фізичної особи, а також ділову репутацію фізичної і юридичної особи» від 27.02.2009 р. № 1 визначено: «...суди повинні застосовувати Конвенцію і рішення Європейського суду як джерело права»³⁰; у постанові Пленуму

ВСУ вказано: «...у мотивувальній частині кожного рішення... У разі потреби мають бути посилання на Конвенцію і рішення Європейського суду, які, згідно із Законом від 23.02.06 р. №3477-IV, є джерелом права і підлягають застосуванню в цій справі»³¹.

Самостійність правоположень, створених у результаті конкретизації цивільно-правової норми, підтверджується також характером самих актів офіційного тлумачення як реально існуючої, якісно відособленої системи правових актів. Ця думка знаходить своє підтвердження також у судовій практиці. Водночас необхідно наголосити, що самостійність правоположень, що встановлюються офіційним тлумаченням, має певні межі, тобто акт конкретизації не може підміняти собою правову норму. Він має практичне значення не сам по собі, а тільки у зв'язку з реалізацією роз'яснювальної норми. Незважаючи на ряд загальних моментів, що зближують правозастосовну конкретизацію і правотворчість, правоположення, вироблені через судові рішення, не можуть застосовуватися самостійно, тобто без основних норм, на деталізацію яких вони спрямовані. Вони мають силу і значення тільки впродовж терміну дії вживаних норм і у разі їх відміни припиняють свою дію³².

Діяльність судового органу може бути спрямована безпосередньо на тлумачення правової норми, що становить мету й результат самостійної діяльності суду. Яскравим прикладом такого процесу можна зазначити офіційне тлумачення норм Конституції і законів Конституційним судом України.

Для судової діяльності особливо важливі роз'яснення Верховного Суду України, Вищих спеціалізованих судів з питань застосування законодавства при розгляді судових справ, які є результатом узагальнення розглянутих судами справ та різновидом легального тлумачення. Так наприклад, тлумачення змісту правочину, на думку Вищого господарського суду України, можливе лише за наявності спору, тобто коли сторони мають різне уявлення щодо свого волевиявлення або волевиявлення іншої сторони (сторін) правочину³³.

Таким чином, результат тлумачення – з'ясування справжнього змісту, закріпленого в письмових правових актах. Результатом тлумачення також можна вважати видані в підсумку акти тлумачення або інтерпретаційні акти, які є різновидом правових актів.

Для того, щоб результат тлумачення відповідав дійсному смислу, закладеному законодавцем у нормі права, юридична наука розробляє систему способів тлумачення, використовуючи які можна досягти такого результату, такого розуміння смислу норми права, яке об'єктивно відповідає волі законодавця, вираженій у тексті нормативно-правового акта. Проведений аналіз судової практики показав, що на сьогодні має місце складність процесу відходу української системи цивільного захисту в судочинстві від суто позитивістського тлумачення при правозастосуванні.

Як з'ясовано, досі не існує єдиної думки стосовно визначеності правової природи результату тлумачення за його видами, тому подано авторську інтерпретацію з цього питання. Але з урахуванням рівня дискусійності щодо даної класифікації дане питання залишається напрямом подальших досліджень.

¹ Черданцев А. Ф. Толкование советского права / А. Ф. Черданцев. – М., 1979. – С. 6.

² Прийма С. В. Принципи тлумачення норм права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. В. Прийма. – Х., 2011. – С. 12.

³ Там само. – С. 15.

⁴ Козбаненко В. А. Правоведение / Под общ. ред. В. А. Козбаненко. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2006. – С. 162.

⁵ Абдрасулов Е. Б. Толкование закона и норм Конституции: теория, опыт, процедура : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук 12.00.01. – Алматы, 2003. – С. 23.

⁶ Лазарев В. В. Применение советского права / В. В. Лазарев. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1972. – С. 90–91; Михайлович Д. М. Толкование закона : моногр. / Д. М. Михайлович. – Х. : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2004. – С. 142; Надежин Г. Н. Доктринальное толкование норм права : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Г. Н. Надежин. – М. : РГБ, 2005. – С. 24–29, 33–34.

⁷ Басангов Д. А. Доктринальное конституционное толкование в деятельности Конституционного Суда РФ : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Д. А. Басангов. – М. : РГБ, 2005. – С. 74–75.

⁸ Витрук Н. В. Правовые позиции Конституционного Суда Российской Федерации : понятие, природа, юридическая сила и значение / Н. В. Витрук // Конституционное право : Восточноевропейское обозрение. – 1999. – № 3. – С. 21.

⁹ Панчак О. Г. Поняття доктринального тлумачення закону про кримінальну відповідальність / О. Г. Панчак // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. – № 3 (12). – С. 1–7.

¹⁰ Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм / П. Е. Недбайло. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 355.

¹¹ Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права : моногр. / О. В. Капліна. – Х. : Право, 2008. – С. 14.

¹² Осипов А. В. Толкование норм права / А. В. Осипов // Теория государства и права ; под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – М. : Юристъ, 2001. – С. 264–274.

¹³ Кельман М. С. Загальна теорія держави і права / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.

¹⁴ Морозова Л. А. Теория государства и права / Л. А. Морозова. – М. : Юристъ, 2002. – С. 272; Суслин Э. В. Теория государства и права : учеб. пособ. / Э. В. Суслин, Д. В. Рыбин. – СПб. : НОУ СЮА. – С. 52; Чикеева З. Ч. Теория государства и права / З. Ч. Чикеева. – Бишкек : Изд-во КРСУ, 2011. – 249 с.

¹⁵ Зайчук О. В. Теорія держави і права / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

¹⁶ Скакун О. Ф. Теорія держави і права / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

¹⁷ Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права : моногр. / Ю. Л. Власов. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 180 с.

¹⁸ Комментарий к Конституции Российской Федерации / под ред. В. Д. Зорькина, Л. В. Лазарева. – М. : Эксмо, 2010. – 706 с.

- ¹⁹ Морозова Л. А. Теория государства и права / Л. А. Морозова. – 414 с. – С. 272; Суслин Э. В. Теория государства и права : учеб. пособ. / Э. В. Суслин, Д. В. Рыбин. – С. 52.
- ²⁰ Шайхутдинов Е. М. Интерпретационные акты (теоретико-прикладное исследование) : моногр. / Е. М. Шайхутдинов, В. М. Шафиров. – Красноярск : Ин-т естеств. и гуманитар. наук СФУ, 2007. – С. 15.
- ²¹ Шайхутдинов Е. М. Интерпретационные акты : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Е. М. Шайхутдинов. – Красноярск, 2004. – 19 с.
- ²² Венгеров А. Б. Теория государства и права / А. Б. Венгеров. – М., 2000. – С. 352.
- ²³ Боннер А. Т. Применение нормативных актов в гражданском процессе / А. Т. Боннер. – М. : Юридическая литература, 1980. – С. 154.
- ²⁴ Курьлева О. С. Судебная практика и совершенствование трудового законодательства : моногр. / О. С. Курьлева. – Минск : Наука и техника, 1989. – С. 34–35.
- ²⁵ Волленко Н. Н. Официальное толкование норм права / Н. Н. Волленко. – М. : Юридическая литература, 1976. – С. 105.
- ²⁶ Абдрасулов Е. Б. Толкование закона и норм Конституции: теория, опыт, процедура / Е. Б. Абдрасулов. – Алматы: Оркениет, 2002. – 400 с.; Абдрасулов Е. Б. Конкретизация гражданско-правовых норм в судебном решении: опыт Республики Казахстан / Е. Б. Абдрасулов // Совершенствование института представительства: вопросы правотворчества и правоприменения. – 2012. – С. 4.
- ²⁷ Рішення у справі № 429/10668/12 від 18 вересня 2013 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33585963>; Рішення у справі № 537/11/13-ц від 15 жовтня 2013 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34160169>
- ²⁸ Постанова ВСУ у справі № 6-20цс11 від 21 травня 2012 р.
- ²⁹ Рішення у справі № 752/1228/13-ц від 22 квітня 2013 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30904634>
- ³⁰ Про судову практику у справах про захист честі і гідності фізичної особи, а також ділову репутацію фізичної і юридичної особи : постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27 лютого 2009 р.
- ³¹ Про судові рішення у цивільній справі : постанова Пленуму Верховного Суду України № 14 від 18 грудня 2009 р.
- ³² Абдрасулов Е. Б. Толкование закона и норм Конституции: теория, опыт, процедура / Е. Б. Абдрасулов. – Алматы : Оркениет, 2002. – 400 с.; Абдрасулов Е. Б. Конкретизация гражданско-правовых норм в судебном решении: опыт Республики Казахстан / Е. Б. Абдрасулов // Совершенствование института представительства: вопросы правотворчества и правоприменения. – 2012. – С. 4.
- ³³ Роз'яснення Вищого господарського суду України, викладені у листі «Про деякі питання практики застосування норм Господарського процесуального кодексу України, порушені у доповідних записках про роботу господарських судів у 2004 році» від 11 квітня 2005 р., № 01-8/344. – П. 3.

Резюме

Антошкіна В. К. Правова природа результатів тлумачення цивільно-правових норм.

Визначено зміст результатів тлумачення цивільно-правових норм. Проведено оцінку результату тлумачення в процесі правозастосування цивільно-правових норм. Розглянуто акти тлумачення або інтерпретаційні акти як результати тлумачення. Визначено правову природу результату тлумачення залежно від його видів. Досліджено процес створення в результаті конкретизації закону прецедентів тлумачення за допомогою формулювання правоположень.

Ключові слова: цивільно-правові норми, тлумачення, результат тлумачення, інтерпретаційний акт, судові тлумачення, правова природа, правоположення.

Резюме

Антошкіна В. К. Правовая природа результатов толкования гражданско-правовых норм.

Определено содержание результатов толкования гражданско-правовых норм. Проведена оценка результата толкования в процессе правоприменения гражданско-правовых норм. Рассмотрены акты толкования или интерпретационные акты как результаты толкования. Определена правовая природа результата толкования в зависимости от его видов. Исследован процесс создания в результате конкретизации закона прецедентов толкования с помощью формулировки правоположений.

Ключевые слова: гражданско-правовые нормы, толкование, результат толкования, интерпретационный акт, судебное толкование, правовая природа, правоположение.

Summary

Antoshkina V. Legal nature of results of interpretation of civil law abstract.

To determine the content of the results of interpretation of civil law. The evaluation of the result of interpretation in the enforcement process of civil law. Considered acts of interpretation and interpretation acts as a results interpretation. The legal nature of result interpretation, depending on its species. The process of creating precedents interpretation using legal provisions formulation.

Key words: civil law, interpretation-the interpretation of the results, interpretative act, judicial interpretation, legal nature, legal provisions.